

## **Analýza výzkumu poslankyň Parlamentu ČR<sup>1</sup>**

Petra Rakušanová a Lenka Veselá



Výzkum realizovalo o.s. Fórum 50 % za finanční podpory Evropského sociálního fondu.

Nízké podíly zastoupení žen ve vrcholové politice řadí podle mezinárodní databáze Meziparlamentní unie Českou republiku s 15,5 % na 69. místo v počtu žen v dolní komoře parlamentu, což je téměř o 5 % méně než je Evropský průměr a o více než 26 % méně než je průměr ve skandinávských zemích<sup>2</sup>.

Cílem výzkumu poslankyň Parlamentu ČR bylo, na základě rozhovorů s poslankyněmi napříč politickým spektrem, lépe poznat a zmapovat bariéry, kterým mohou ženy čelit při vstupu do politického života a v průběhu své politické kariéry. Zajímala nás také problematika sladování politické kariéry s rodinným životem, problémy, se kterými se v této oblasti ženy-političky potýkají a nápady na možná řešení.

Hlavním cílem projektu je přispět k vyrovnanému zastoupení žen a mužů ve veřejném životě prostřednictvím veřejné osvěty, výzkumné a publikační činnosti a prostřednictvím spolupráce s dalšími neziskovými organizacemi, které se zabývají problematikou rovných příležitostí žen a mužů.

---

<sup>1</sup> Výzkum vznikl v rámci projektu Vyrovnávání šancí žen a mužů v rozhodovacích pozicích a politice podpořeného Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem ČR.

<sup>2</sup> <http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm> naposledy navštíveno 6.9.2007

## **Metodologie projektu**

### ***Popis metodologie výzkumu***

Předkládaný výzkum se uskutečnil formou polostrukturovaných rozhovorů individuálních tazatelů a tazatelek s jednotlivými poslankyněmi na půdě Parlamentu ČR. Celkově bylo osloveno všech 31 poslankyň, s rozhovorem souhlasilo 19 (tedy 61 % všech zastupitelek), z nichž 12 bylo na základě sebezaražení na levo-pravé škále levicových a 7 pravicových. Rozhovory se uskutečnily v květnu až červnu 2007. Rozhovory proběhly na základě připraveného scénáře, který obsahoval přibližně 80 % otevřených otázek, a 20 % otázek v nichž respondentka vybírala odpověď z připravených možností pomocí karty, na níž byly možnosti předtištěny.

V návaznosti na již realizované výzkumy<sup>3</sup>, a ve snaze o bližší pohled na klíčová témata, která rozhodujícím způsobem ovlivňují vstup a působení žen v politice, se výzkum zaměřil na následující tématické okruhy: 1. vstup do politiky a průběh politické kariéry; 2. skloubení rodinného a pracovního života; 3. žena – poslankyně; 4. muži a ženy v politickém životě; 5. stranický život; a demografické údaje.

Na základě zvukového záznamu rozhovoru, pořídili jednotlivé tazatelky a tazatelé záznam rozhovoru, pro potřeby této analýzy byly využity jak přepisy, tak nahrávky. Pro zachování anonymity je při předkládané kvalitativní analýze využíváno pouze rozlišení na levicu a pravici (na základě samožaražení respondentky na pravolevé škále). Ze stejného důvodu nebudou po dohodě řešitelského týmu s respondentkami k analýze připojeny přepisy individuálních rozhovorů, které lze s ohledem na nízký počet poslankyň i respondentek snadno identifikovat.

### ***Demografické údaje respondentek***

Na závěr této kapitoly uvádíme některé demografické údaje o dotazovaných poslankyních. Nejmladší dotazované poslankyni bylo 31 let, nejstarším dvěma 57 let, přičemž průměrný věk respondentek se pohyboval kolem 47 let. S výjimkou jedné mají všechny (většinou již dospělé) děti, z toho čtvrtina jedno dítě a ostatní děti dvě; ty s nimi zároveň ve většině případů sdílí společnou domácnost. Kromě dvou poslankyň se středoškolským vzděláním ukončily všechny dotazované politicky vzdělání s vysokoškolským diplomem.

## **1. Vstup do politiky a průběh politické kariéry**

Lenka Veselá

V následující kapitole přiblížíme okolnosti, které měly vliv na rozhodnutí dotazovaných poslankyň věnovat se politice a na průběh jejich politické kariéry. Zajímalo nás například, do jaké míry pro ně byla v této souvislosti určující politická angažovanost v rodině, jakou roli hrála politická strana či známé osobnosti. Zároveň zde zprostředkujeme subjektivní náhled poslankyň na své působení ve sněmovně a hodnocení resortů či výborů, ve kterých působí, a to z hlediska genderového složení a prestiže.

### ***Vstup do politického života***

K rozhodnutí věnovat se politické dráze a veřejně se angažovat přivedlo většinu dotazovaných žen rodinné zázemí: navazovaly na tradici politické angažovanosti v rodině a/nebo se nechaly

---

<sup>3</sup> Například projekt „Analýza nízkého počtu žen v politických rozhodovacích funkcích“ (Číslo smlouvy: HS119/04 MPSV ČR z roku 2004.

inspirovat aktivním působením ve věcech veřejných některého z rodinných příslušníků či blízkých osob. Tyto okolnosti pomáhaly utvářet politické postoje a světonázor jednotlivých poslankyň.

Velká část političek napříč politickým spektrem pak také uvádí, že ke kariéře v politice je motivovalo především osobní přesvědčení a snaha aktivně se podílet na řešení problémů veřejnosti a spoluutvářet společenské dění. Pro některé pak politika představuje obecně službu lidem a reprezentuje deklarovaný cíl přispívat veřejnému blahu, potažmo slouží na národní úrovni jako prostředek řešení celospolečenských témat a problémů. Obdobně motivované byly ženy, které uváděly jako hlavní důvod snahu věnovat se v rámci komunální politiky konkrétním problémům společenství v místě svého bydliště.

Zmíněné okolnosti pak dotazované političky dříve či později přivedly k ideově blízké politické straně a částečně měly vliv i na míru jejich identifikace s ideovým programem a politikou jednotlivých stran. Členství v určité politické straně tak pro některé dotazované představovalo pragmatické rozhodnutí a bylo vnímáno spíše jako druhotné; poskytlo jim nezbytné zázemí pro zmíněné záměry a cíle: ... *„ono je vždycky lepší, když má člověk za sebou nějakou politickou stranu, jako jednotlivec to prostě nejde.“* (levice) Pro některé ženy stálo na prvním místě úsilí řešit konkrétní problémy, politický aspekt věci byly nuceny akceptovat až v průběhu svého veřejného působení. Dvě z nich dokonce mluví o určité deziluzi spojené s poznáním, že jejich úsilí pomáhat věcem veřejným nesdílí další členové dané politické strany stejnou měrou. U jedné z političek toto zklamání vedlo například ke změně politické strany:

*... „myslela jsem, že to je o lidech než o politice, ale pak jsem byla postoji lidí, kteří tu politiku reprezentovali, tak zklamaná ... neochota pomoci čemukoliv veřejnému ... a nechala jsem to členství (v pravicové straně – pozn. LV) zaniknout. Po letech jsem se z iniciativy dalších lidí začala zajímat a aktivně věnovat politice sociální demokracie.“* (levice)

Aktivní role ve veřejném dění své obce či úspěšná kariéra na exponované pozici pak v případě několika oslovených žen vedla k tomu, že byly osloveny spoluobčany nebo blízkými, kteří sledovali jejich působení a podporovali je. Vstup do politického života tak pro ně představoval logické vyústění dosavadní kariéry. Tuto situaci dokládá vyprávění levicové poslankyně:

*... “Byla jsem podporovaná okolím, které mě znalo jako učitelku, ředitelku. Myslím, že volební výsledek, počet preferenčních hlasů při vstupu na politickou scénu, jako nováčka, je dokladem, že lidi mě podporovali.“*

Jen okrajově motivovaly důležitá rozhodnutí a postoje žen v souvislosti s politikou známé osobnosti (v případě pravicových poslankyň Václav Klaus; dvě členky ČSSD zmiňují Miloše Zemana a jedna pak Jiřího Paroubka). Tři poslankyně také spontánně uvedly, že za svůj vzor považují jinou známou ženu političku.

**Shrnutí:**

- k rozhodnutí věnovat se politické dráze a veřejně se angažovat přivádí ženy-političky rodinné zázemí, osobní přesvědčení, snaha aktivně se podílet na řešení problémů veřejnosti a spoluutvářet společenské dění;
- politika obecně pro ženy-političky představuje službu lidem a prostředek řešení celospolečenských témat a problémů;
- členství v politické straně poskytuje nezbytné zázemí pro zmíněné záměry a cíle;
- pro řadu aktivních žen představuje vstup do politického života logické vyústění dosavadní kariéry.

**Doporučení:**

- podpora občanských aktivit žen – občanská společnost je přirozeným rezervoárem či odborně rekrutační bází političek;
- ženy-političky si musí uvědomit roli politických stran a věnovat dostatečnou pozornost stranické činnosti, kterou dosud často podceňují.

***Přípravenost pro politickou kariéru a průběh kariéry***

Vlastní připravenost političek při prvním vstupu do politiky, ať už na úrovni národní či regionální politiky, hodnotila většina dotázaných jako dostatečnou. Přestože konstatují, že na kariéru v politice se nelze předem připravit ani získat odbornou kvalifikaci, mnohé nicméně uvádí, že v tomto oboru zúročily znalosti a dovednosti nabyté v předchozích zaměstnáních. V této souvislosti zmiňují například komunikaci s lidmi, zkušenosti s řízením lidí a koordinací různých projektů. Několik poslankyň se snažilo uplatnit teoretické znalosti z oblasti humanitních a společenských věd, další se učily víceméně za chodu; to se týká především poslankyň, které se do politického dění zapojily po roce 1989. Pouze političky KSČM se zmiňují, že absolvovaly organizovaná přípravná školení, která jim poskytla strana. Některé dotázané pak ještě vyzdvihují obecně lidské či osobnostní předpoklady a zkušenosti z různých životních situací. Slovy poslankyně (levice):

*....,Moje profese, učitelka, mě naučila naslouchat, komunikovat s lidmi, vnímat jejich potřeby. A nezhýčkána vysokým platem, vnímám lépe realitu života. Naopak mám snahu pro vysvětlování, pro spravedlnost. Kantořina mi pomohla i ve známosti tváře.“*

Ptali jsme se poslankyň také na jednotlivé fáze jejich politické kariéry a srovnání různých úrovní politiky z hlediska nabytých zkušeností. Političky z různých politických stran často nevnímaly komunální či regionální politiku jako nezbytný předstupeň celostátní politiky; některé z dotazovaných tuto „průpravu“ ani neměly. Zdůrazňují naopak odlišný charakter obou úrovní a návaznost těchto stupňů politické kariéry nepovažují za přínosnou. Jedna z levicových poslankyň například konstatuje, že leckdy mohou být zkušenosti z regionální politiky i na obtíž, protože k působení v národní politice je zapotřebí politického smýšlení, které mnohým politikům chybí a hůře si pak zvykají na prostředí a principy národní politiky. Některé političky explicitně vyzdvihují politicko-mocenský aspekt působení v poslanecké sněmovně a uvádí, že jejich cílem byla od počátku možnost ovlivňovat dění ve společnosti systémově a věnovat se koncepčním a politickým záležitostem, nikoliv jednotlivostem komunální / regionální politiky:

... „je mi bližší ta celostátní politika. Na té regionální úrovni se nerozhoduje o klíčových věcech ... šance to ovlivňovat je na národní úrovni. Myslím, že to je i cíl každého politika.“ (levice)

Pouze jedna (levicová) politička se zmiňuje o přínosu zkušeností z komunální politiky a nutnosti postupovat „krůček po krůčku“; působení v komunální politice interpretuje jako důležitý základ pro politiku vyšší úrovně a kritizuje odosobněný přístup některých poslanců, kterým chybí náhled a zkušenost z reálných životních situací.

Zajímalo nás také, jakým tématům se poslankyně věnují a jaká témata považují za společensky důležitá, případně jak nahlíží na společenskou poptávku po těchto tématech. Většina poslankyň se kromě témat souvisejících s jejich působením v určité komisi či výboru věnuje i tématům, které jim byly blízké v rámci původních profesí. V průniku témat, kterým se dotazované věnují a která považují za důležitá pro společnost, se objevila například sociální problematika, oblast školství, vzdělání či zdravotnictví. Poslankyně se také v několika případech vyjadřovaly k aktuálním tématům jako radarová základna („*proamerický postoj ČR*“), daňová reforma či čerpání evropských peněz. Velká část dotazovaných nicméně za dlouhodobě aktuální otázky, které jsou ve středu veřejného zájmu, uvedla problematiku nezaměstnanosti a lidských práv. Objevila se i otázka ekologie či obecně „*morálka, etika*“ nebo „*soulad rodiny*“.

Pouze dvě levicové poslankyně se aktivně věnují problematice rovných příležitostí a vnímají ji jako prioritní a aktuální společenské téma. Jejich přesvědčení se nicméně nesetkává s pochopením ze strany kolegů, jejichž postoj odráží i vlažný přístup veřejnosti k této problematice. Jedna z respondentek popisuje své úsilí v této oblasti:

... „*Intenzivně na tom pracuji, na předsednictví ÚV jsem zkoušela zipový systém a byla jsem smetena z povrchu zemského. Naprosto jsem neuspěla, ale to jsem čekala. Naše strana se kvótám brání. Stereotypy jsou v hlavách velmi zakořeněny.*“

Respondentky také byly požádány, aby se vyjádřily k otázce prestiže resortu či výboru, ve kterém působí a k zastoupení mužů a žen v daném resortu. Přestože si byly vědomy obecně vnímané rozdílné prestiže jednotlivých výborů, mnohé tuto skutečnost příliš nereflektovaly, případně ji bagatelizovaly, nebo se snažily vyzdvihnout společenský význam a důležitost „svého“ resortu pro společnost. Jedna z poslankyň (pravice) například míní: „*No myslím si, že jsou prestižnější obory, ať je to hospodářský nebo rozpočtový, možná i obrana. V rámci připravovaných reforem ale nepatří výbory pro zdravotnictví a sociální politiku k těm nevýznamným.*“

Absenci žen ve většině výborů a resortů hodnotí političky jako důsledek celkově nízkého počtu žen v poslanecké sněmovně; pouze tedy konstatují status quo a v hodnocení této skutečnosti reprodukovávají genderové stereotypy, výjimečně tento stav otevřeně kritizují. Nerovnováha v zastoupení žen a mužů v jednotlivých sekcích je většinou vnímána jako důsledek volby žen samotných. Tento postoj ilustruje komentář levicové poslankyně: „*Mám asi štěstí na anomálie, protože my tam jsme možná půl na půl, takže je tam žen docela hodně a je to asi dáno tou sociální problematikou, která je bližší ženám než mužům.*“

**Shrnutí:**

- klíčové podmínky vstupu do politiky: schopnost komunikace s lidmi, schopnost vnímat potřeby lidí, zkušenosti s řízením, organizační schopnosti, vzdělání a silné téma;
- tematické zaměření poslankyň souvisí na jedné straně s jejich působením v určité komisi či výboru, na straně druhé jsou to často témata blízká původní profesi.

**Doporučení:**

- vzdělávání političek v rámci politických stran či nadstranických struktur – školení zaměřená na komunikaci, řízení, atd.

***Působení ve sněmovně – členství ve výborech a hlasování***

Nízké zastoupení žen v poslanecké sněmovně se promítá i do poměru žen v jednotlivých orgánech sněmovny. Podíl dotazovaných poslankyň v jednotlivých výborech přibližně odpovídá zastoupení žen ve výborech sněmovny celkově: nejvíce poslankyň působí ve výboru pro sociální politiku (téměř 40 %), výboru pro vědu a vzdělání, kulturu, mládež a tělovýchovu (28 %) a ve výboru organizačním (28 %). V ostatních výborech najdeme většinou dvě až tři ženy, přičemž v několika výborech, které jsou obecně považovány za více prestižní, působí pouze jedna žena (rozpočtový výbor) nebo zde ženy zcela chybí (výbor pro obranu). Podobně v kontrolním a zemědělském výboru se nevyskytuje ani jedna poslankyně.

Co se týče konkrétní politické činnosti respondentek, zajímaly nás zejména jejich reakce na důležité žensky orientované zákony projednávané v tomto volebním období; jedná se zejména o návrh zákona o náhradním výživném.<sup>4</sup> Hlasování o tomto návrhu bylo konzistentní mezi členy jednotlivých politických stran a odráželo postoj stran k dané problematice; dotazované poslankyně hlasovaly v souladu s postojem ostatních členů své strany, a to podpořením návrhu v případě poslankyň levicových stran a Strany zelených, a navržením návrhu na zamítnutí v případě hlasování většiny pravicových poslankyň (jedna se zdržela).

V současné době se také projednává vládní návrh zákona o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací. Tento zákon byl zatím v prvním čtení většinou hlasů přikázán k projednání výboru petičnímu, výboru pro evropské záležitosti, výboru ústavněprávnímu, a stálé komisi pro rovné příležitosti.

<sup>4</sup> Problematiku náhradního výživného na jaře roku 2007 znovu otevřela veřejnosti sociální demokracie. Návrh zákona má nabízet řešení problému dlužného výživného: ustavuje koncept náhradního výživného, kdy stát by nejprve zaplatil výživné za dlužníka a následně by jej vymáhal. Návrh prošel druhým čtením poměrem hlasů 96:80 a projednávání tisku bylo zařazeno na program 22.schůze.

**Shrnutí:**

- nízké zastoupení žen v Poslanecké sněmovně se promítá i do poměru žen v jednotlivých orgánech sněmovny;
- existuje genderové rozdělení ve výborech;
- ženy-poslankyně jsou méně často zastoupeny v klíčových výborech jako je rozpočtový (1 žena / 21 mužů) či hospodářský (2 ženy / 20 mužů);
- při hlasování o důležitých žensky orientovaných zákonech (např. návrh zákona o náhradním výživném) hlasují ženy-poslankyně v souladu s postojem své strany.

**Doporučení:**

- formou seminářů, formálních a neformálních setkávání podporovat vytváření sítí mezi poslankyněmi na odborné bázi, vedle posilování odbornosti by vedlejším efektem této činnosti bylo také posilování genderové identity;
- v rámci těchto aktivit by bylo rovněž možné propojovat poslankyně s pro-ženskými organizacemi s kapacitou, dodávat k aktuálním ženským tématům odborná stanoviska a studie.

## 2. Skloubení rodinného a pracovního života

Lenka Veselá

V této části nastíníme, jak poslankyně přistupují k problematice skloubení rodinného a pracovního života, nakolik je to pro ně relevantní téma a jakým způsobem takové situace řeší.

Patrně nepřekvapí zjištění, že většina žen-političek napříč politickým spektrem na svou politickou kariéru nahlíží optikou tradičních genderových rolí; o svém vstupu do politiky rozhodovala s ohledem na svou rodinnou situaci, řídila se reakcemi blízkých a zvažovala, nakolik se budou její aktivity slučovat s hladkým chodem domácnosti. Důležitou roli zde hrál věk dětí: více než polovina dotazovaných konstatovala, že vzhledem k očekávanému vysokému pracovnímu nasazení by se politice nikdy nezačaly věnovat, pokud by jejich děti byly malé. Podpora rodiny a tolerantního partnera byla a stále je pro mnohé nezbytností; bez jejich svolení by většina poslankyň stejnou kariéru nevolila. Mnohé před důležitými milníky své politické kariéry hledaly konsensus mezi všemi členy rodinného kruhu. Politička (levice) přirovnává tento proces k „primárním volbám“:

*„U mě došlo k tomu, co je zcela přirozené a co bych doporučovala každé ženě – prošla jsem primárními volbami ... ty byly doma. My jsme si s manželem sedli ... probrali jsme pro a proti. A primárky dopadly tak: ‚Jdi do toho‘.“*

Přestože několik poslankyň uvádí, že současné hektické pracovní tempo odpovídá jejich předchozímu pracovnímu nasazení nebo se slučuje s jejich obvyklým životním rytmem, většina se nicméně shoduje, že jejich aktivita v politice byla a stále je spojená s dlouhou pracovní dobou a vysokým psychickým vypětím. Takové nasazení pro ně představuje velký zásah do každodenního života. Pro mimopražské političky situaci navíc komplikuje dojíždění. Skloubení rodinného a pracovního života tak vzniká na základě různých kompromisů, na úkor volného času a především času stráveného s rodinou a partnery, jak ilustruje výrok jedné

z levicových poslankyň:

...*“Šídím rodinu, to musím říct, protože navíc mi bere čas i práce v komunální politice. Nemám naklizeno, ale na Vánoce pečou. Když se rozhoduji, kde ušetřit čas, tak je to rodina.”*

V několika případech se politická aktivita ženy a její velké pracovní vytížení neseťkala s pochopením partnera (...*“nesouhlasil a nesouhlasí do teď”* ...), případně je dokonce uváděna jako jeden z důvodů rozpadu manželství.

Několik poslankyň nicméně vyjadřuje určitou pýchu nad tím, že tento dvojí úvazek zvládly a že rodinné i pracovní povinnosti zvládají téměř bez problémů. Jedna (pravicová) poslankyně konstatuje, že ...*“je to o čase ... ale snažila jsem se zvládat vařit, nakupovat, prát, uklízet, i tu dovolenou nějakou napáchat.”* Další respondentky pak hovoří o nezbytnosti zapojení rodinných příslušníků do činností, které jsou primárně vnímány jako „ženské“; reflektují tak ustálené stereotypní genderové dělení domácích prací.

V této souvislosti jsme se respondentek doptávali na mechanismy, jež by případně mohly napomoci skloubit rodinný a pracovní život. Ve většině případů byly tyto mechanismy interpretovány jako individuálně placené služby v péči o děti a domácnost („*hlídání dětí nebo paní na úklid*“), nikoliv jako služby a mechanismy poskytované zaměstnavateli. Je nicméně zřejmé, že mnohé ani takové služby nevnímají jako běžnou součást (svého) života a jako jednu z cest, jak usnadnit proces sladování rodinného a pracovního života. Jedna (levicová) poslankyně se v této souvislosti zmiňuje také o konfliktu očekávaného veřejného obrazu političek a jejich soukromých potřeb: ...*“jako levicová poslankyně bych měla u voličů problém, že jsem si najala paní na úklid nebo hlídání. A nemyslím, že se to týká jen levicových, to je černým bodem, kde by nás voliči nepochopili.”*

Jen minimum respondentek tuto problematiku chápe ve smyslu iniciativ, mechanismů a služeb poskytovaných zaměstnavatelem, jako je například flexibilní pracovní doba, zřízení dětských koutků či zajištění hlídání dětí na pracovišti. Ani v jejich případě se nicméně nejedná o aktivní postoj k problematice; spíše vyjadřují přání, aby zaměstnavatelé „*vycházely ženám víc vstříc*“.

Problematika sladování rodinného a pracovního života je také některými vnímána s odkazem na stále nepříliš příznivé naladění společnosti na určitá témata genderové problematiky a na potřebu tuto situaci změnit, což hodnotí jako dlouhodobý a komplexní proces.



**Shrnutí:**

- sladování rodinného a politického života je klíčovým problémem, s nímž se ženy-političky setkávají;
- sladování, péče o rodinu, a péče o děti jsou často kritickými tématy v průběhu volební kampaně i v průběhu politické kariéry;
- ženy-političky hovoří o toleranci politické kariéry, a pouze zcela výjimečně o aktivní podpoře politické kariéry ze strany partnera;
- sladování ženy-političky také oslabuje, protože nemají tolik disponibilního času účastnit se neformálních setkání, tzv. zákulisní politiky či pejorativně tzv. politikaření.

**Doporučení:**

- otevření odborné a společenské diskuse srovnávající postavení žen-manazeerek a žen-političek – na rozdíl od manažerek jsou poslankyně vystaveny mnohem větší společenské kontrole a společenskému tlaku (přijetí placené pomoci může mít negativní vliv na politickou kariéru); společenská diskuse by pomohla rozkrýt původ a povahu tohoto tabu a oslabit jej.

### 3. Žena poslankyně

Petra Rakušanová

V této části se zaměříme na působení ženy jako poslankyně. Zajímá nás především pohled respondentek obecně na postavení ženy političky, a konkrétně na roli poslankyně. Pokud se zaměříme na rozdělení rolí, můžeme konstatovat, že při rozdělování poslanců a poslankyň do výborů hrají vedle odbornosti roli také genderové stereotypy. Jedna z respondentek uvedla, že podle názoru politických stran „*ženy do tzv. silových resortů nepatří.*“ Podle jiné respondentky se musí ženy-poslankyně vyvarovat především toho, aby „*neztratily empatii a soucit, nevyhledávaly spíše silová řešení – aby se nestaly muži.*“

To nás přivádí k otázce faktoru, který nejvýraznějším způsobem limituje politickou kariéru žen – čas. Ženy-političky jsou si mnohem více než jejich mužští kolegové vědomy časové tísně, v níž se ve snaze o sladování rodinného a pracovního (politického) života nacházejí (viz výše část 2.). V důsledku nedostatku času vnímají ženy-političky velmi kriticky neefektivnost některých politických jednání, která mnohdy nesměřují k řešení daného problému, ale k vyjasňování ideových doktrín.

Několik respondentek napříč politickým spektrem v tomto kontextu uvedlo, že práce ve výborech, kde převládají ženy, je podle jejich zkušenosti rychlejší, konstruktivnější a bezprostřednější. Na odborné platformě výboru mají podle respondentek výzkumu ženy větší snahu než muži dosáhnout politického kompromisu. Práci ve výborech vnímají respondentky jako odbornou, kde mají možnost uplatnit své předchozí zkušenosti, a především dosáhnout řešení společenských problémů a otázek.

Zeptali jsme se žen-poslankyň, co vnímají jako největší překážku své politické práce. Odpovědi jsou velmi různorodé, část respondentek napříč spektrem hovoří o již zmíněném časovém vytížení, které komplikuje sladování rodinného a pracovního života. Dalšími

překážkami, které zmiňují zejména nové poslankyně, je snaha zorientovat se, integrovat se a naučit se prohrávat. Zkušenější poslankyně pak kriticky vnímají nespolečnosti, tzv. politické podrazy, boj se stereotypy (včetně genderových, avšak nejenom – mezi další stereotypy patří znevýhodňování mladých, určitou stigmatizaci pocítují rovněž levicové poslankyně).

Zeptali jsem se respondentek na jejich osobní výhody v politické práci a zda používají nějaké metody nebo strategie. V pozitivní konotaci zmínila tzv. ženské strategie pouze jedna respondentka – levicová poslankyně. Ostatní respondentky se k těmto strategiím převážně negativně vymezují a to buď principiálně, nebo tak, že je tolerují u jiných žen, ale samy nemají zájem je používat. Mezi nejčastěji využívané a genderově neutrální strategie jmenované respondentkami napříč politickým spektrem patří komunikace, znalosti a vzdělání, cit pro situaci, snaha předcházet konfliktům, snaha o dosažení kompromisu a budování sítí. Jedna respondentka rovněž zmínila soutěživost a sebevědomí.

Naše respondentky také poukazují na fakt, že politika v Parlamentu je mužským světem, vnímají proto postavení mužů jako výhodnější. Muži, a jejich chování je ve vysoké politice obecně normou, některé respondentky, především pravicové, tento stav přijímají. Naopak levicové respondentky jsou k této situaci kritické. Zároveň respondentky napříč politickým spektrem poukazují na fakt, že muži nemusí sladovat rodinný a pracovní život a mají proto obecně na politiku více času. Podle žen-poslankyň také muži vstupují do politiky z výhodnějších pozic, mají lepší sociální síť. Několik respondentek také poukázalo na charakterové vlastnosti mužů, jako je vyšší sebevědomí či „ostřejší lokty“.

Ptali jsme se respondentek rovněž na to, kdy v rámci politické kariéry považují ženství za výhodu a naopak, kdy za nevýhodu. Část respondentek, a to napříč politickým spektrem (ale silněji levice), považuje ženství za výhodu při vedení volební kampaně. Nejde však jen o ženství jako takové či o větší volitelnost žen pokud se proboují na přední místa kandidátních listin. Jak uvádějí respondentky, jde především o větší komunikativnost a také ohleduplnost žen.

Naopak za nevýhodu považují ženy-političky nízkou účast na sestavování kandidátních listin, obecně pak zneužívání „laciných ženských zbraní“, zmíněna je rovněž problematická účast žen v oblastech, jako je obrana a BIS a problematičnost sladování. Následně jsme se našich respondentek zeptali, zda se setkaly od kolegů, rivalů či voličů s narážkami na skutečnost, že jsou ženy. Mezi respondentkami nacházíme oba názory - jak na pravici, tak na levici nacházíme ženy, které se setkaly, nebo naopak nesetkaly s tím, že jejich ženství bylo negativně přijato ze strany kolegů. V jednom případě byl zmíněn individuální výpad spolustraníka proti stranickým mechanismům účasti žen v politice.

Více než polovina respondentek napříč politickým spektrem však žádný z výše uvedených nepovažuje za problém, který by je vedl ke zvažování ukončení politické kariéry.

**Shrnutí:**

- při rozdělování poslanců a poslankyň do výborů hrají vedle odbornosti roli také genderové stereotypy;
- faktor, který nejvýraznějším způsobem limituje politickou kariéru žen je čas - ženy-političky jsou si mnohem více než jejich mužští kolegové vědomi časové tísně, v níž se ve snaze o sladování rodinného a pracovního (politického) života nacházejí;
- na odborné platformě výboru mají ženy větší snahu než muži pracovat nadstranicky a dosáhnout politického kompromisu;
- výbory jsou pro respondentky prostorem, kde mají možnost uplatnit své předchozí zkušenosti, a především dosáhnout řešení společenských problémů a otázek;
- ve vysoké politice jsou časté genderové stereotypy ve vztahu k využívání tzv. ženských zbraní - přestože téměř všechny ženy-poslankyně osobně odmítají jejich využívání, jsou si vědomi toho, že jsou jim obecně připisovány;
- některé starší poslankyně se rovněž domnívají, že tzv. ženských zbraní využívají jejich (mladší) kolegyně - genderové stereotypy jsou v některých případech dále posilovány stereotypním vnímáním věku – mladé poslankyně jsou tak vystaveny dvojímu znevýhodnění;
- mezi nejčastěji využívané a genderově neutrální strategie patří komunikace, znalosti a vzdělání, cit pro situaci, snaha předcházet konfliktům, snaha o dosažení kompromisu a budování sítí.

**Doporučení:**

- formou seminářů, formálních a neformálních setkávání podporovat vytváření sítí mezi poslankyněmi na odborné bázi, vedle posilování odbornosti by vedlejším efektem této činnosti bylo také posilování genderové identity;
- **vedle toho je nutné otevřít veřejnou diskusi, která by se zaměřila na analýzu stereotypů zaměřených proti ženám v politice a v řídicích funkcích obecně.**

## 4. Ženy a muži v politickém životě

Petra Rakušanová

### Co musí ženy umět

Respondentek našeho výzkumu jsme se také zeptali, jaké schopnosti by měly mít ženy, které mají zájem vstoupit do politiky. Napříč politickým spektrem se nejčastěji ozývaly hlasy, že ženy se zájmem o vstup do vyšší politiky by měly mít vzdělání, silné profesionální zázemí, přehled, sebevědomí a komunikační schopnosti. Za další důležité vlastnosti adeptek politického života jsou považovány flexibilita, profesionalita, schopnost učit se, schopnost přijmout úspěch a neúspěch, schopnost reflektovat společenské potřeby, schopnost argumentovat a přesvědčit, diplomacie, asertivita, pevný řád. Jedna z respondentek se domnívá, že ženy by měly umět to, co muži, tento názor je však v menšině a i podle výzkumu

veřejného mínění má veřejnost na ženy-političky nejen jiné měřítko než na muže, ale obecně jsou od žen-političek očekávány vyšší morální a etické standarty, stejně jako požadavky na vzhled<sup>5</sup>. To ostatně potvrzuje i názor jedné pravicové respondentky, která u žen, jež chtějí vstoupit do politiky považuje vedle dobré nálady a nadhledu za důležitou rovněž osobní eleganci. V neposlední řadě se však ženy, silněji než muži, musí vyrovnávat se ztrátou soukromí a výrazným omezením rodinného života. Tento fakt velmi dobře ilustruje odpověď jedné respondentky (levice) na otázku, na co by se měly ženy po vstupu do politiky připravit: „Měly by mít zkušenost již z nějaké profese. Mít něco za sebou. To platí pro ženu i pro muže. Pro ženu-mít zajištěné rodinné zázemí. Postaráno o děti, nebo mít je odrostlé. To se točíme okolo toho samého - bariéry rodiny.“

#### Shrnutí:

- **podle stávajících poslankyň by ženy, které chtějí uspět ve vysoké politice měly: mít** vzdělání, silné profesionální zázemí, přehled, sebevědomí a komunikační schopnosti, být flexibilní a profesionální, diplomatické a asertivní, mít pevný řád a osobní eleganci; **dále by měly mít schopnost:** učit se, přijmout úspěch a neúspěch, reflektovat společenské potřeby, argumentovat a přesvědčit;
- **Proč musí ženy-političky umět více a být celkově lepší než muži-politici?** Protože veřejnost má na ženy-političky nejen jiné měřítko než na muže, ale obecně jsou od žen-političek očekávány vyšší morální a etické standarty, stejně jako příjenný vzhled.
- ženy se, silněji než muži, musí vyrovnávat se ztrátou soukromí a výrazným omezením rodinného života.

#### Doporučení:

- **formou otevřené veřejné diskuse bořit genderové stereotypy ve společnosti;**

## 5. Vztah ke straně

### Petra Rakušanová

Politika je velmi tvrdé, konkurenční prostředí. Podle slov jedné z respondentek ovlivňuje dominantní postavení mužů v politice (negativně) i politickou kulturu. Náš výzkum potvrzuje, že pro politickou kariéru napříč politickým spektrem hraje rozhodující roli porozumění vztahu ve straně, a vytvoření vlastní silné vazby na stranickou organizaci. Jak uvádí jedna respondentka – poslankyň levicové strany: „muži vybírají ženy, které do politiky pustí a to pouze do pozic, které sami určují“. Rozhodujícím faktorem pro účast žen v politice jsou proto mechanismy pro výběr kandidátů.

Jak dokumentují respondentky našeho výzkumu, výběr kandidátů ne vždy reálně funguje tak, jako na papíře. Jedna z respondentek přímo uvedla, že se při sestavování kandidátní listiny poslankyň Parlamentu ČR na úrovni krajů jedná o dohodu silných okresů. Muži-politici

<sup>5</sup> Rakušanová, Petra. 2006. *Česká politika: Ženy v labyrintu mužů?*, Praha: Fórum 50%. Rakušanová, Petra; Helšusová-Václavíková, Lenka 2006. „Ženy v mužské politice“ in Hašková, H., Křížková, A., Linková, M. (eds.) 2006. *Mnohohlasem. Mapování pro-žensky orientovaných aktivit po roce 1989*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

zastávají klíčová místa v politických stranách – mají téměř výhradní vliv na financování strany a sestavování kandidátních listin. V nominačním procesu, kde hrají roli spíše politické zkušenosti než odbornost, často dostanou přednost. Zatímco dostatečná kvalifikace mužů-kandidátů se předpokládá, ženy-političky jsou nuceny neustále dokazovat, že jsou dostatečně kvalifikované a to nikoli pouze v nominačním procesu, ale svou kvalifikaci musí neustále utvrzovat. Jedna z respondentek (levice) ironicky poznamenává k pohledu mužů na nominaci žen – je pro ně obtížné najít „*tak schopnou, jako jsou oni sami*“. Pro ženy, které mají zájem aktivně vstoupit do politiky, je proto, podle pravicových i levicových respondentek, základním úkolem propracovat se stranickou hierarchií.

Ve stávající situaci však v tomto procesu nemohou automaticky spoléhat na pomoc žen-političek. Mezi ženami v politice totiž uvnitř stran napříč politickým spektrem funguje výrazná rivalita. Ta může mít mnoho podob, za všechny zmiňme například nespolupráci, sobecký přístup či zatajování informací. Respondentky napříč politickým spektrem, a především poslankyně s kratší zkušeností ve funkci, uvádějí, že vzájemná solidarita žen je v parlamentu omezena, podle některých respondentek téměř nefunguje. Ženy, které poprvé vstupují do funkce poslankyně se často mylně domnívají, že se jim zkušenější ženy-poslankyně uvnitř strany-klubu nebo v rámci odborné platformy, kterou představují výbory, dostane pomoci – jakési základní orientace ve fungování parlamentu, to se však stává spíše zřídka.

Vzájemná rivalita uvnitř stran je dále posílena ve vztahu k mladším poslankyním, jejichž autorita uvnitř poslaneckého klubu je omezená – jsou brány s rezervou a apriori podezřívány z využívání tzv. ženských strategií, které však v našem výzkumu častěji než zkušené poslankyně odmítají. Některé ženy-poslankyně se rovněž domnívají, že z využívání tzv. ženských strategií jsou podezřívány všechny političky. Jedna z respondentek dokonce varuje ženy, které mají zájem o vstup do politiky, aby se vyvarovaly těsnějších vztahů s dalšími ženami političkami – uvádějí, že za určitých okolností je snazší vyjít s mužem-politikem než se ženou. Ve vztahu k mladým ženám-političkám tedy můžeme hovořit o tzv. dvojím znevýhodnění – na základě pohlaví a věku.

Domníváme se, že jistá rivalita mezi ženami je důsledkem nízkého počtu žen v politice, která zároveň představuje určitou překážku v proměně stávající situace. Ženy, které již v politice jsou, si jsou vědomy své výjimečnosti, avšak zároveň se cítí ohroženy. V jejich zájmu není snížit svou výjimečnost příchodem dalších žen-političek. Tak, jak to dokumentují i studie ze zahraničí<sup>6</sup>, do dosažení tzv. kritické hranice 30 % se ženy-političky chovají jako tzv. strážkyně brány (*gatekeepers*).

Když jsme se zeptali žen-političek, jakým způsobem by bylo možné změnit stávající situaci, některé zmínily kvóty nebo jiné vnitrostranické mechanismy pro narovnání poměru mužů a žen ve stranických funkcích (napříč politickým spektrem), dále respondentky na levici rovněž zmínily zefektivnění fungování stávajících ženských organizací uvnitř politických stran, které se podle některých – kritických hlasů – stávají prostředkem moci, nikoli prostředkem většího zapojení žen do politiky.

---

<sup>6</sup> Například Phillips, Ann. 1993. *Democracy and Difference*, University Park: The Pennsylvania State University Press.

**Shrnutí:**

- **pro politickou kariéru napříč politickým spektrem hraje rozhodující roli porozumění vztahu ve straně, a vytvoření vlastní silné vazby na stranickou organizaci a schopnost propracovat se stranickou hierarchií do rozhodovacích pozic;**
- rozhodujícím faktorem pro účast žen v politice jsou proto mechanismy pro výběr kandidátů;
- zatímco dostatečná kvalifikace mužů-kandidátů se předpokládá, ženy-politicky jsou nuceny neustále dokazovat, že jsou dostatečně kvalifikované, a to nikoli pouze v nominačním procesu, ale svou kvalifikaci musí neustále utvrzovat;
- mezi ženami v politice uvnitř stran napříč politickým spektrem funguje výrazná rivalita, která má mnoho podob, od nespolupráce, přes sobecký přístup až k zatajování informací;
- vzájemná rivalita uvnitř stran je dále posílena ve vztahu k mladším poslankyním, jejichž autorita uvnitř poslaneckého klubu je omezená – jsou brány s rezervou, a apriori podezírány z využívání tzv. ženských strategií, které však častěji než zkušené poslankyně odmítají;

**Doporučení:**

- formou seminářů, formálních a neformálních setkávání podporovat vytváření sítí mezi poslankyněmi na odborné bázi, vedle posilování odbornosti by vedlejším efektem této činnosti bylo také posilování genderové identity;
- podle některých respondentek výzkumu by k řešení situace přispěly rovněž vnitrostranické kvóty (levicové poslankyně) nebo jiné vnitrostranické mechanismy pro narovnání poměru mužů a žen ve stranických funkcích (napříč politickým spektrem);
- podle respondentek by rovněž pomohlo zefektivnění fungování stávajících ženských organizací uvnitř politických stran.

## 6. Možné šance na změnu (místo závěru)

Petra Rakušanová

Zeptali jsem se žen-poslankyň na hlavní důvody nízkého počtu žen v politických funkcích. Zatímco hlasy na pravici argumentují nízkým zájmem žen o politický život nebo se k otázce nevyjadřují, ženy na levici poukazují na problémy sladování rodinného a pracovního života a na vnitrostranické mechanismy výběru kandidátů (primárky). Na otázku, jakým způsobem by bylo možné řešit nízký počet žen v politickém životě, nacházíme čtyři typy odpovědí, které procházejí průřezově celou společností: 1. **společenské** - je nutné proměnit společnost – změna společenské atmosféry, práce s veřejností, zaměřit se na média, odstraňovat genderové stereotypy; 2. **výchova** – je nutné změnit výchovu dětí; 3. **politické** – vytvářet pro ženy příležitosti a podmínky v rámci politických stran – proměnou a novým nastavením vnitrostranických mechanismů, například jak uvádí jedna respondentka „*aby si ženy nemusely místo na kandidátce odsedět na schůzi*“; 4. **sít'ování** - vytvoření podmínek pro komunikaci žen-političek napříč politickým spektrem, vytváření komunikačních sítí. Zatímco první dva aspekty by měly být řešeny celospolečensky, třetí je spíše institucionální a týká se vnitřního

fungování stran, ženy-političky by podle názoru některých z nich měly rovněž být aktivními aktérkami těchto změn.

Komplexitu nutných změn velmi dobře ilustruje odpověď jedné z respondentek (levice):

*„To je v mnoha rovinách. Bourání stereotypů, péči neziskových organizací. Samy ženy musí pracovat na sobě. Pomáhat ženám. Hlídat reklamy, filmy, učebnice. Vše, co podvědomě děláme. Kupovat holce panenku. Upozorňovat na to, aby si toho lidi vůbec všimli. Politické strany by měly ve stanovách genderové věci podporovat. Stát by měl tyto věci podporovat, dotovat je.“*

Výraznou možností, kterou by mohly ženy využít ve svůj prospěch při vstupu do politiky, je jejich pozitivní vliv na voliče. Zatímco levicové strany nadále předpokládají automatickou podporu žen na základě programových bodů, především pravicové politické strany začínají analyzovat působení žen-kandidátek na voliče. Tlakem na veřejné mínění by bylo možné tento faktor dále posilovat – pro voliče by mělo být samozřejmé hledat ženy-kandidátky nejen na bilboardech a propagačních materiálech stran, ale také na předních místech kandidátních listin (které jsou rovněž úspěšné v získávání preferenčních hlasů).